

VUK OD SRBIJE I PETPARAČKA NARICALJKA ZA JUGOSLAVIJOM

Da bi se koncem tisuću devetsto sedamdesetih postalo tajnikom odnosno šefom kabineta glavešine poput Mike Špiljka, istaknutoga jugoslavenskoga komunista hrvatskog podrijetla, bivšeg predsjednika Vijeća naroda jugoslavenske Savezne skupštine i bivšeg člana (kasnije i predsjednika!) predsjedništva SFRJ – tada na dužnosti predsjednika Vijeća Saveza sindikata Jugoslavije – trebalo je, nema sumnje, biti osobito odan i provjeren pouzdanik jugoslavenskoga komunističkoga projekta.

Malo ili nimalo na tome ne mijenja činjenica da je Špiljak ne tako rijetko bio predmet sprdnje i poruge, i u svoje doba možda ponajčešći junak političkih viceva. Ta Špiljkova odlika je, dakako, imala stanovite veze i s njegovom neukošću, primitivnošću i rabijatnošću (čovjek će u sklopu svoga krvavoga kvislinškoga traga biti upamćen i kao onaj koji je dao ukloniti Jelačićev spomenik iz srca Zagreba te srušiti minarete džamije na današnjemu zagrebačkom Trgu žrtava fašizma), ali je dijelom izvirala i iz unutarpartijskih animoziteta, obračuna i sukoba u borbi za vlast, na margini čega je procvatila – da do danas tisućama raznobojnih cvjetova cvate – i „poslovna karijera“ njegova sina Vanje (Vanjke), jednog i po obličju čudnovata lika iz plejade očevih sinova koji su, zvali se oni špiljcima, štrokima, ujevićima ili kako drugačije, bili, kao što znamo, već rođenjem i zibanjem u kolijevci s jugoslavenskim i partijskim insignijama predodređeni za unosne poslovno-obavještajne pothvate, praćene krezovskim luksuzom, raskalašnošću tipičnom za skorojeviće i nedostatkom ikakva morala.

Malo zbog vlasti i prestiža, a malo i zbog stanovitih razlika u pogledima na politička i gospodarska pitanja posttitovske Ju-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

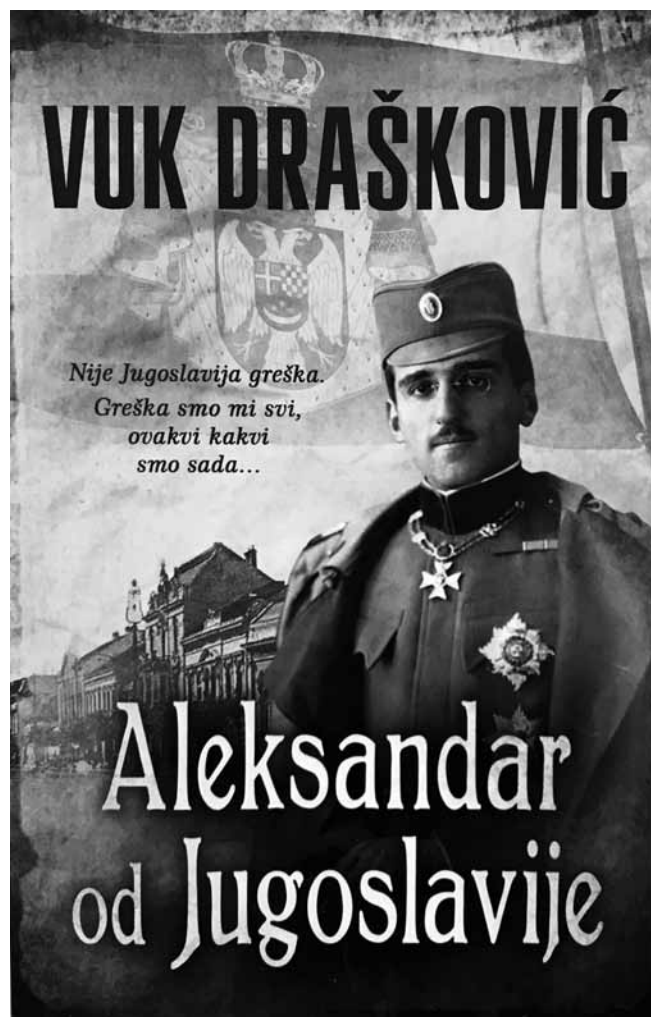
goslavije koja je već zaudarala na lješinu, u osamdesetima se je Špiljak, naime, nadmetao sa Stipom Šuvarom i krugom oko njega. Šuvar je i zbog toga u takozvanim omladinskim krugovima lukavo unovačio

izbama, znati rugati sa Šuvarovim protivnicima.

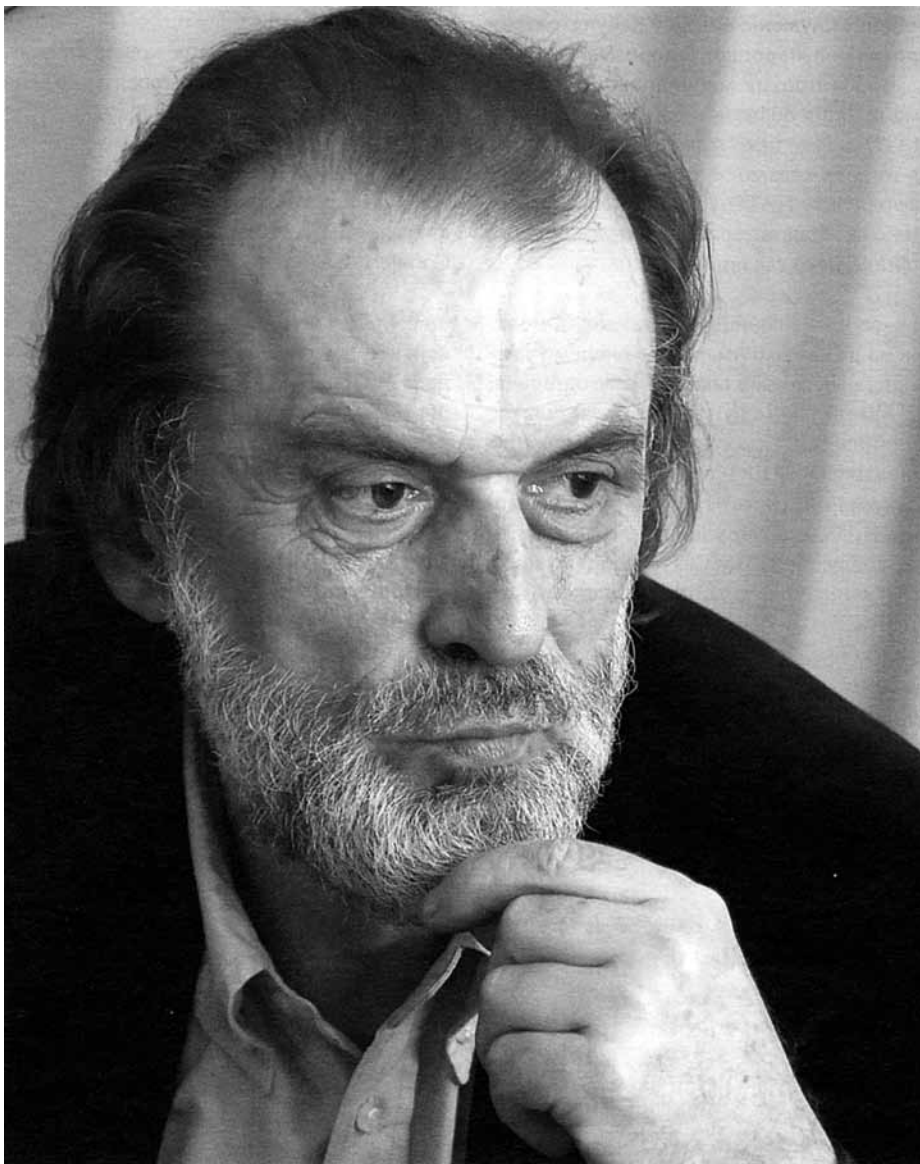
Tako je i bilo, pa je tako Špiljak postao objektom razvodnjene poruge. To umjereno i kontrolirano popuštanje uzda smišljeno je nazivano *demokratizacijom*, kako bi neuki i oni koji su se radi vlastite udobnosti htjeli graditi neukima – ne bi li tako utvrdili alibi za svoj izbor kukavičke pozicije – mogli misliti da *demokratizacija* ima nekakve veze s demokracijom, bar kao njezino predvorje, nipošto kao surogat, a kamoli kao *čenifa* ili izmetište opće namjene. Tako se je, dakle, poluglasno i s aluzijama sprdalo s bivšim izučenicim postolarom Mikom koji je – protivno onoj znamenitoj latinskoj pouci – odlučio ne držati se samo postola, nego je sebi namijenio i ulogu arbitra u stvarima kojima nije bio dorastao.

Njegovoj reputaciji redikula pridonio je, nema sumnje, i poznati „slučaj Gaži“ sa svojim brojnim krvavim i manje krvavim rukavcima koji sežu sve do danas. Taj Gaži, jugoslavenski partizan i partijski aktivist, dugogodišnji direktor „Podravke“ i čovjek kojega Muzej grada Koprivnice i u naše doba naziva „velikim vizionarom“, promaknut je na položaj više mračnoga nego zagonetnog ministra policije kvislinške uprave u okupiranoj Hrvatskoj 1983. (i potom, što valja dometnuti kako bi stvari i pojave u suvremenoj Hrvatskoj bile jasnije, na lokalnim izborima u svibnju 2005., kao nositelj liste Hrvatsko socijalno-liberalne,

Hrvatske narodne i Liberalne stranke te Hrvatskog saveza umirovljenika postao izabranim županijskim vijećnikom u skupštini Koprivničko-križevačke županije). Gažiju se, pak, pripisivala i još pripisuje i stanovita uloga u smaknućima hrvatskih političkih emigranata, što – čak i onima koji jugoslavenski *Rosakommunismus* beskrajno naivno prikazuju kao arkadiju – svjedoči da ta ekipa i nije bila

nekoliko pismenijih i beskrajno ambicioznih pojedinaca, sve odreda također *tatinih sinova* s jugoslavenskim, komunističkim, u pravilu i *jeneaovskim* pedigreeom, pa im povjerio omladinski tisak i zametke manjih radio-postaja, s pravom računajući na to da će se oni, po narudžbi i do granica koje im dopuštaju nagubci i lanci s ogrlicama što su im nataknuti u partijskim

Vuk Drašković

sasvim bezazlena, makar se Špiljku i rugali onako kako se nisu rugali nikomu prije „Dizde“, poznatoga Raifa Dizdarevića, još jednog lutka iz jugoslavenske boljševičke plejade.

U politici ništa nije pogubnije od podsmijeha, ali će – kako to tumači službena povijest – Špiljak bar iz prve faze spomenutoga unutarpartijskog prijepora izići kao pobjednik. Zadržao je utjecaj na ključne poluge vlasti, postao je i predsjednikom Predsjedništva SFRJ, mogao je i ubuduće dijeliti sinekure, ali nije uspio spriječiti da mu se i dalje smiju, pa će na duge staze ispasti poraženik. Tako se kaže, a tako se i piše, iako je posrijedi ocjena koju možda valja revidirati (vidi, između ostaloga, i pod „Vanja Špiljak“!), navlastito kad se uzme u obzir njegova nikad istražena i jasno utvrđena veza s razmjerno ranim

povratkom u javni život progonjenoga i zatvaranog protubakarićevca Franje Tuđmana koji je u međuvremenu sazrio u hrvatskog nacionalista što će političkom inteligencijom i odlučnošću za tri koplja nadvisiti sve svoje političke suparnike te potom 1989.-1992. predvoditi borbu za hrvatsko državno osamostaljenje, plaćajući pritom i stanovite dugove te stanovite poreze i prireze, među njima i onaj koji je jamčio opstanak Špiljkovim baštinicima i nekima od njegovih bliskih suradnika na jaslama poredanima oko hrvatskoga državnog proračuna.

Dakako, nisu Špiljkovi *sitnosopstvenički* interesi bili jedini, pa zacijelo ni najvažniji razlog Tuđmanove tihe *rehabilitacije* 1987., ali je – usprkos beogradskim memorandumskim talambasima – pitanje bilo bez Špiljkova bratskog doprinosa do nje

već tada bilo došlo, ili bi Tuđman još koju godinu čamio u zapećku poput niza tadašnjih istaknutih *disidenata*, pa bi se stvari u Hrvatskoj u prijelomnom razdoblju odvale posve drugačije.

No, povijest će pokazati kako je njegov makar ograničeni izlazak u javnost bio jedna od malobrojnih pozitivnih posljedica spomenutog previranja među lošim slugama gorih gospodara, tj. među rezidentima NKVD-a, ljudima ogrezlima u hrvatskoj (i ne samo hrvatskoj) krvi, puzavcima i sličnim ništarijama, skupno nazvanima hodočasnicima u zagrebačku *Kockicu* na tadašnjem Šetalištu Karla Marxa. Postavši stupovima tadašnjega društva zahvaljujući svomu štakorskom mentalitetu i besprimjernu nagonu za samoodržanjem, oni su s matematičkom sigurnošću znali koliko je to društvo trošno, pa zapravo već dulje vrijeme nisu isključivali njegov raspad. No, ipak, krajem 1970-ih godina, dok Najveći Sin Naših Naroda i Narodnosti još nije bio zaboravio disati, i dok su mnogi radni ljudi i građani naše nesvrstane samoupravne zajednice vjerovali kako je drug Tito besmrtno ne samo u prenesenom nego i u doslovnome značenju te riječi, sve je to bila daleka i nenaslutiva budućnost ne samo nama smrtnicima, nego i režimskim *cerberima* i njihovim dreserima.

I upravo tomu i takvomu Špiljku, čeljadetu koje je moguće samo u jednomu totalitarnom sustavu upravljenom na razbijanje građanskog društva i uništenje svega onoga što jedan narod čini narodom, tih će godina šefom kabineta postati mladi srpski novinar Vuk Drašković, rođen 1946. – ni manje ni više nego na „Dan Republike“ – u obitelji srpskih istočnohercegovačkih kolonista u Međi, banatskom seocu nadomak rumunjske granice. On sam voli kazati i napisati da je riječ o selu „u opštini Žitište“, kao da je Žitište bar Heidelberg, a ne općina na rubu ničega, s dvadesetak tisuća stanovnika razasutih pustopoljinom, od kojih u istoimenome njezinu upravnom središtu živi malo više od jedne desetine.

Drašković je bio inteligentan, ali ta inteligencija nije bilo ni do pasa njegovoj ambiciji. Prema nekima je bio Špiljku i više od činovničkog asistenta, navodno čak i savjetnikom bez koga legendarni drug Mika nije donosio nijednu ozbiljnu odluku. Tako je kasnije znao tvrditi, primjeri-

ce, i spomenuti Pavle Gaži, kojemu, naravno, bez rezerve treba vjerovati koliko i onima koji su ga postavili na ministarski položaj i oni koje očito i preko groba štiti. No, ako i nije bio savjetnik, Drašković je u Špiljkovoj sviti slugu i podvornika u formalnom smislu imao neprijeporan položaj, i s njega mu se prohtjelo ostvariti dječaćku želju da postane umjetnikom, književnikom.

Bilo kao savjetnik, bilo kao trbuhozborac ili kao posilni druga Mike, on je u takozvanu književnost ušao provokacijom, i – zašto okolišati – samo provokacijom se u njoj održava do danas.

Kad sam razmjerno kasno, ujesen 1984., tri godine nakon izlaska prvog izdanja, kao brucš zagrebačkoga Pravnog fakulteta, u ovećoj, kasnije ugašenoj knjižari koja se nalazila u ulici Socijalistićke revolucije – prije toga je s natpisnih ploća na pročeljima uklonjeno ime hrvatskoga kralja Zvonimira da bi se ulica, primjerenom činjenici takozvanog oslobođenja, mogla nazvati Ulicom Crvene armije (a bila je, kao što znamo, nadomak Krešimirovu trgu koji su osloboditelji prozvali Trgom generalissimusa Staljina, neupitnog simbola ljudskih prava i slobode čovječanstva, svakako i osobe koja je za hrvatski narod jamaćno zaslućnija od jednog od najmoćnijih naših narodnih vladara) – kupio Draškovićev literarni prvijenac, roman *Sudija*, posrijedi je bilo već šesto izdanje, izišlo upravo te godine. Na korici *Sudije* autor i nakladnik nisu spominjali da je roman u međuvremenu bio i dramatižiran, ali su se dićili da je rasprodan već u 25.000 primjeraka i da su neki kritićari knjigu proglasili „našim prvim pravim politićkim romanom“.

Istini za volju, bilo je u srpskom tisku i nepovoljnih komentara, motiviranih dijelom politićkim, a dijelom i književno-umjetnićkim razlozima. No, pretezale su pohvale, čak i panegorici, posve nezaslućeno.

Pisan srpskom ijekavicom, čime se je Drašković odućivao svojim istoćnohercegovaćkim korijenima, *Sudija* me je u umjetnićkome, literarnom smislu razočarao, kao što nućno razočarava štivo pisano s oćitim tendencijom.

No, ruku na srce, nisam ga ni kupio da bih se literarno uzdizao – već ranije sam došao do uvjerenja kako je život prekratak

da bi se gubilo vrijeme na ćitanje trivijalija i kako je oći bolje trošiti na Balzaca, Dostojevskog ili Camusa (naravno, i na Envera Ćolakovića, Antuna Šoljana ili – da ne bi bilo zabune – Danila Kiša, ne samo na njegovu *Grobnicu za Borisa Davidovića*) nego, recimo, na samoreklamerska prenemaganja mnogih suvremenih pisaca, od kojih će većina ostati upamćena tek u slućbenim popisima ćlanstva književnićkih udruga – već sam za njim posegao zbog arome politićkog „slučaja“ koju je u jugoslavenskomu socijalistićkom raju bila kadra zadobiti svakakva budalaština, pa tako i ta jeftina, plošna, tendenciozna i neduhovita Draškovićeva kritika takozvanih devijacija takozvanoga samoupravnog socijalizma, dozirana taman tako da se u blagonaklonim krugovima može nazvati provokacijom, a da ipak ne izazove rećimske represalije.

Kad se ćovjek, naime, sjeti što se je sve u to doba htjelo ćitati između redaka tadašnjih novina, kakve su efemernosti

preprićavane za kavanskim stolovima i u studentskim sobama (rastući pritom do neslućenih razmjera, malne do poziva na otvorenu pobunu), što se je sve kriomice fotokopiralo i na razne naćine širilo (jer je bilo pitanje ćasti proćitati sve ono što je na ovaj ili na onaj naćin svrstano u nepoćudno štivo), postane ga skoro sram, što je osjećaj koji, primjerice, nikad ne će tišćiti savjest jedne od pseudomoralizatorskih vrćina suvremene hrvatske publicistike poput Mirka Galića, ćovjeka kojega je

Partija, u sklopu onoga unutarnjeg okapanja koja je ukratko nabaćeno u uvodnim redcima ovih opazaka, dijelom po kazni, a dijelom za nagradu promaknula u dopisnićka zagrebaćkih dnevnić listova iz Pariza, premda nije znao ni bećnuti francuski, a – kako neki tvrde – ni koji drugi strani jezik. I dok treba imati galićevskog obraza da se s takvom prošlošću bilo komu i bilo kada dijele lekcije, s druge strane valja ćeznuti za Galićevim perinama: možda one imaju kakvo ćarobno svojstvo pa omogućuju da se i s takvom prošlošću ponekad ipak zaspe.

I literarno i politićki je, dakle, Draškovićev prvi roman bio šećerna vodica, ali je autor njime oponirao *strukturama*, kako bi u perspektivi mogao imponirati – opet *strukturama*. Paradoks je samo prividan: nije se njegova literarna afirmacija dogodila slućajno niti bez vjetra koji je u njegova jedra puhao velikosrpski imperijalizam kojemu je u sklopu planova za redefiniranjem Jugoslavije i ostvarenjem autentićnoga srpskoga nacionalnog ćilja, Velike Srbije, trebao europski *stih*, a istoćno od željezne zavjese on nije bio moguć bez takozvanić disidenata i takozvanić liberala, s njihovim povremenim inozemnim kontaktima i beogradskim festivalskim paradama stranić kulturnjaka koji su uz *Karađorćevu šniclu*, ćevapćiće, pljeskavicu, *kilu beloga* i *sifon* banćili po *prestonićkim* krćmama i birtijama, pa se onda na takozvanom Zapadu prsili kao znalci i upućenici, nekad i kao vjesnici i pouzdanci toboćnje prave, autentićne, nekomunistićke i zapadnjaćke Srbije.

Za takvu je na Zapadu uvijek bilo simpatija, ne samo iz geopolitićkih razloga: dijelom promišljeno, a dijelom i instinktivno se osjećalo da je srpstvo trajno rascijepljeno između Istoka i Zapada, i da su s onom prozapadnom strujom unutar njega moguće baš svakakve pogodbe (dok njezine protagoniste sami Srbi ne zakolju, odsijeku im glave, osakaćene izbace kroz prozor, skupa s njihovim bućno, a ipak delikatno odlaćenim ljubovcama, što bi rekao A. G. Matoš, ili jednostavno, u skladu s dosezima moderne tehnike, upućaju snajperom). Zato su nasuprot hrvatske šutnje – jer toboćnji europski kvazintelektualci poput Ernsta Blocha i slićne klateži nikad nisu uspjeli ćuti stenjanje cijeloga jednog naroda! – u to doba stajali *NIN*, *Intervju* i *Duga*, *Književne novine*, *Književ-*

na reč, *Student* i još poneki list s mjestom izlaženja onkraj Drine. Bilo je to vrijeme kad su – kako se kasnije, ne krijući svoju boljševičku spremnost na brutalni obračun u ime Jugoslavije – izrazio Oskar Davičo, u srpske, upravo svesrpske nacionalne veličine stasali „Đogo, Nogo, Matija i ostala bratija“.

Sa strane se činilo da u Beogradu pupa sloboda, dok su u Hrvatskoj, na humusu stvorenu još takozvanim oslobođenjem tisuću devetsto četrdeset pete i pokoljem hrvatske elite, potom XXI. sjednicom i Kangrginim željeznim štangama, uz bok Stanku Stojčeviću i Šuvaru komesari-li književnik Goran Babić (legendarni „KGB“), Pera Kvesić i njima slični. Zagrebački šuvarovski *Polet*, potom ni *Studentski list*, a kamoli splitska *Omladinska iskra* i njima nalični omladinski listovi u regionalnim središtima – postojala je, naime, Jugoslavija, pa pojam regije tada nije značio ono što regija označuje u današnjemu metajeziku političke nomenklature – ogoljeni od glazure koju im je davala unutarpartijska bitka, za opću javnost nisu bili ništa doli Potemkinovo selo kojim je mladima umjesto slobode ponuđena popkultura, a umjesto autentične kulture surrogat u obliku supkulturnih mitologema, sve uvijek s jugoslavenskim predznakom i jugoslavenskim zajedničkim nazivnikom. Jer, kako je ono patetično napisao mlađi, uvijek budni i nadasve perspektivni pasdaran socijalističke revolucije, Goran Beus, danas rečeni Richembergh: „Braćo, čuvajmo bratstvo, braćo, čuvajmo jedinstvo, jer bez njega nema ni nas!“

Dakako, čitalo se je to i tomu slično smeće, i krivo je misliti da je ono ishlapjelo ne ostavivši traga u ljudskim dušama. Ni govora. Organizam ništa ne zaboravlja, pa tako i ljudsko društvo pamti svaku bolest i nosi tragove sviju groznica i ožiljke sviju rana. Zato se zapravo bez raščlambe tadašnjih omladinskih listova i utjecaja njihovih dijelom praksisovskih i šezdesetosmaških mentora uopće ne da shvatiti društveni i politički razvitak u Hrvatskoj nakon 1990. (pa ni u Srbiji niti u Bosni i Hercegovini, makar – koga briga za Srbiju!). Taj tisak i to kulturno-političko leglo predstavljalo je novicijat u kojem su stasali ljudi koji su nastavili održavati jugonostalgičarsku dominaciju u hrvatskome medijskom prostoru i nakon 1990. godine, sad tobože s europskom notom i u ime

Europe, baš kao što su u ono doba pisali s jugoslavenskom notom i u ime Jugoslavi-je. Ipak, u jednome se nisu mijenjali: služništvo protiv Hrvatske bilo im je i ostalo zajednički nazivnik, uz gramzivost jedina konstanta u njihovim životopisima.

U Maruliću je objavljen pretisak zlokobnoga Stojanovićeve članka

Moglo se je, naime, u tom tisku koji je izlazio u Hrvatskoj – uvreda zdravom razumu bilo bi nazvati ga hrvatskim! – pisati o jamajkanskoj ili palestinskoj borbi za slobodu, ali se nije moglo pisati o raseljenim Hrvatima (pa oni nisu spominjani čak ni na književnim razgovorima koji su usred Zagreba problematizirali „književnost između dviju domovina“), a neovisnu bi hrvatsku državu u to doba javno spomenuo samo luđak s propisno ovjerovljenom liječničkom svjedodžbom ili sasvim neoprezni provokator. (Nevina dosjetka u najužem prijateljskom krugu, da bi se rado riskirao diplomatski incident sa Sjedinjenim Američkim Državama tako da se iseli američki konzulat na Zrinjevcu, a zgrada daruje Srbiji za veleposlanstvo, prijetila je da završi tragičnim posljedicama!)

Moglo se je u tom tisku primjerenim rječnikom naricati i za Henryjem Millerom (a Borgesovu će smrt njegovi brojni ovdašnji epigoni iskoristiti i za nešto korisno, poput objavljivanja šestosveščanog izbora iz njegova djela), ali se u njemu Zlatka Tomičića ili Vladu Gotovca nije

smjelo spomenuti (čak ni onda kad se je Predrag Matvejević nešto kasnije – prema duhovitoj opasci jednoga mu kolege – založio da Gotovac u tamnici ipak do-bije bolju slamaricu, pa je Peđa i ta svoja „otvorena pisma“ objavio u – Beogradu, jer u Hrvatskoj za njih nije bilo nakladnika, a jamačno je i njihov autor htio izbjeći svaki rizik, ujedno svjedočeći svoju tradicionalnu odanost *prestonici*, zbog čega je, uostalom, u njima i isticao kako svi oni koji Gotovca znaju, znaju da je – iskreni Jugoslaven).

Ukratko, kulturni je život toga doba sveden na kagebeovsko *Oko* i na Šuvarovu *Bijelu knjigu* iz 1984.; u međuvremenu je u Beogradu stvaran prividni demokratski dekor, pa su otvarane dotad nepoćudne i zabranjene teme, poput Golog otoka, Cazinske bune, seljačkih radnih zadruga, Milovana Đilasa, a još u ljeto 1983. jedan se je moj vojnički kolega, od mene nekoliko godina stariji Beograđanin koji je s ponosom isticao da je „buržuj“, s neskrivenim zanosom hvalio kako je na Rankovićevu sprovodu bilo „dvesta hiljada ljudi“. Bio je kolovoz 1983. i u somborskoj smo vojarni i on i ja bili jedva više od jednog mjeseca, pa „Sava buržuj“ nije mogao i „lično“ pratiti Rankovićev lijes, ali su mu o sprovodu pripovijedali njegovi kad su – za razliku, dakako, od mojih – „došli na zakletvu“ (jer se nisu usuđivali o tome ništa kazati u pismima), pa je on dalje potihio prenosio, ni najmanjim znakom ne izražavajući bilo kakve *buržujске* rezerve prema pokojniku, makar je ovaj, kako znademo, među najzaslužnijima za desetkovanje svega onoga što je u Srbiji imalo i najmanji *buržujски*, građanski predznak.

„Savi buržuju“ i njegovima – navodno izdancima jedne imućne beogradske obitelji s dijelom cincarskim korijenima – Ranković je bio simbol srpstva; njima je bio pri srcu kao Aleksandar, a ne možda kao „drug Marko“ ili „Leka“, eksponent boljševizma, cestovni razbojnik i egzekutor. Činjenica da je od 1966. bio uklonjen iz javnoga života davala mu je romantičan prizvuk, pa se – ponovno pred kosovskom kulisom, kako to kod Srba obično biva – samo naizgled neobičnim obratom jedan brutalni i okrutni policajac pretvorio u simbola slobode, srpske slobode. Nešto slično, iako u puno manjoj mjeri, zbit će se i s legendom o Slobodanu Peneziću

Krcunu. Nije to bio prvi put da slobodu u Srbiji simbolizira i utjelovljuje *pendrek*. Njezin privid tih godina tamo je sustavno stvaran, s porukom jasnom kao dan: samo u Beogradu (i pod Beogradom!) diše se punim plućima; bez Beograda i protiv Beograda može se biti samo „sluga okupatora“ i – kako se to govorilo – „moneta za potkusurivanje“.

Kao što je Vuk Stefanović Karadžić u XIX. stoljeću lažima opčinjavao kulturnu Europu, tako su sada nastajali novi mitovi o srpskoj kulturi, junaštvu i zapadnjaštvu, otvorenosti i modernosti. Hrvati su nitko i ništa, u najboljem slučaju lakaji crno-žutih klerikalaca i natražnjaka. Usporedno s time je Vladimir Dedijer zvani Gangster – treba zavidjeti domišljatosti onoga tko mu nadjenu ime! – kao na tekućoj vrpici proizvodio glasine i tračeve kojima se optužuju tzv. hrvatski partizani, sastavnica Jugoslavenske armije stasala u hrvatskim zemljama na razne načine i zbog niza razloga, od budalaste i neduhovite dosjetke o predratnome srijemskomitrovičkome ustaško-komunističkom aranžmanu, preko kamena mudraca u obliku misteriozne „Jilekove torbe“ te Andrije Hebranga kao tobože logična izdanka tradicionalne protusrpske urote, do pripovijesti o „priznanju NDH od strane KPH“ u travnju 1941. (jer je valjda uobičajeno da jedna marginalna i k tome ilegalna politička stranka, „sekcija Komunističke internacionale“, priznaje jednu državu), a knjigama Veselina Đuretića i osobito generala Velimira Terzića krivica za slom monarhističke Jugoslavije – „naše države“, što bi u trenucima iskrenosti rekao čika Bogdan Krizman, jugoslavenski kompilator diplomatskih izvješća i paraobavještajnih tračeva – prevaljivana je na Hrvate.

Svrha je bila jasna, i ona je u jednome, ne sasvim malom dijelu postignuta: trebalo je na svaki način legitimirati srpski zahtjev za preuređenjem Jugoslavije, a Hrvati su se morali braniti ističući svoje jugoslavenstvo i tako zapravo produbljujući unutarnji, polustoljetni jaz (uslijed kojega je bila nemoguća hrvatska Spomenka Hribar sa svojim zahtjevom za nacionalnom pomirbom). Tako je došlo do paradoksa s dalekosežnim i dugoročnim posljedicama: ne računajući hrvatsku političku emigraciju i Crkvu koja se pripremala za završnu svečanost obilježavanja tisuću godina hrvatskoga kršćanstva te

Nacionalni euharistijski kongres u Mariji Bistrici 1984. (ali je istodobno nad glavom imala *tedeksovski* Damoklov mač i jedva prikrivala druge brojne slabosti u vlastitim redovima), glavnina hrvatske borbe tih godina uopće nije bila hrvatska, nego je svedena na mlaku obranu hrvatskog jugoslavenstva, ideologije i prakse koja je iz autentične hrvatske perspektive imala jednoznačnu janjičarsku i kvislinšku ulogu.

U tome sumraku mozgova nekima se na trenutke čak činilo da *Bijela knjiga* – taj za neke dokaz žilavosti boljševičke diktature, a za druge labudi pjev jedne satrapske životne i političke filozofije – na određen način predstavlja „obranu hrvatskih interesa“.

Onima koji nisu živjeli u tim vremenima bit će, naime, teško, možda i nemoguće pojmiti ne samo to da će srpski tisak i tamošnje javno mnijenje po neumitnoj logici sustava uskoro „ustašom“ nazivati čak i jednoga Stipu Šuvara, nego još manje to da će tog „Portugalca“ i zatiratelja hrvatstva od velikosrpskih napadaja braniti i oni koji o njemu nisu imali baš nikakvih iluzija, ali su ipak mislili da pritom doista brane hrvatske interese.

Nije to bio prvi put ni u hrvatskoj povijesti da se vraga istjeruje Belzebubom: on je u neku ruku podsjećao na ranija desetljeća, kad su neki Hrvati mislili da im je Pribičevićeva Jugoslavija bolja od prijetnje Pašićevom Velikom Srbijom, i da u avnojsko-boljševičkoj satrapiji valja tražiti utočište od Jugoslovenske vojske u otadžbini i Draže Mihailovića, „ministra vojnog“ u vladama koje su u londonskoj hladovini počivale na naslonjačima Jurja Krnjevića, Jurja Šuteja, Ivana Šubašića i šačice odanih im primatelja beriva iz jugoslavenskih i angloameričkih blagajna. No, taj šuvarovski poučak u svome modernom izdanju nemilosrdnom je logikom svjedočio o činjenici okupacije Hrvatske.

Memorandum SANU nagovještivao je burnu sutrašnjicu, a Vasilije će Krestić u *Književnim novinama* objaviti znameniti traktat o „genezi genocida nad Srbima“ u doba Nezavisne Države Hrvatske. Ušutkana će hrvatska većina pozdraviti hrabar korak Radovana Grgca: *Marulić* je uskoro objavio znameniti članak „Srbi i Hrvati“ Nikole Stojanovića, onaj u kojem nam se 1902. navješćuje borba do istrjebljenja.

Nije se smjelo – niti se je imalo gdje, ne računajući uska društva u kojima se govorilo ispod glasa – pohvaliti taj korak, ali je trebalo živjeti u to doba da se shvati koliko je značilo objavljivanje tog teksta koji su prešućivali svi školski udžbenici, a bio je nepoznat i nekima od tadašnjih apsolutvenata studija povijesti na zagrebačkom sveučilištu. Zato je suvremenicima bilo shvatljivo zašto je i popratni tekst uz taj pretisak Stojanovićeve pamfleta bio oprezan. Autor mu, V. P. – čiji identitet, ako se ne varam, nije odgonetnut ni u bibliografiji *Marulića* – bio je mlak i uopćen u ocjeni zagrebačkog *Srbobrana*, a propustio je pripomenuti da Stojanović nije samo pisac toga zlokobnog članka, nego je i istaknuti protagonist srpske politike u Bosni i Hercegovini, potom i član Jugoslavenskog odbora (čime, pak, gledano iz hrvatske perspektive, zapravo nije napustio svoja mladenačka polazišta, nego ih je samo razvio i umotao u jugoslavenski celofan).

Vuk Drašković je, dakle, u prvoj polovici 1980-ih izbio u prvi *ešalon* velikosrpske inteligencije. Na valu tzv. destaljinizacije odnosno *demokratizacije* u Srbiji nakon Titove smrti i kosovskih nemira 1981., on će se – kao i niz drugih srpskih pisaca njegova i nešto starijeg naraštaja, sve redom režimlja, režimskih miljenika i partijskih stipendista – okrenuti drugim, uvijek političkim i uvijek neupitno srpskim temama.

On je postao dijelom sustava u kojem su se nizale tobože literarne afere s uvijek istom svrhom: kako od Srbije stvoriti žrtvu koja u ratu pobjeđuje, a u miru gubi, predstavljajući usprkos svemu tome oazu slobode i Pijemont jugoslavenstva. Teza je to koju je Dobrica Ćosić obrazložio u knjizi *Stvarno i moguće* (1983.), s pozitivnom recenzijom Predraga Vranickoga, koji ju je okitio još i pohvalama autoru kao piscu duboku prožetu socijalističkim i humanističkim pogledima i idealima. *Praksisovci* su tako i tom zгодom pokazali da su uvijek spremni poslužiti kao batina protiv Hrvatske. A nove Draškovićeve teme više nisu bile odstajala kamilica poput *Sudije*. Nije to više bila drugarska kritika drugarskog sustava, nego je njegovo pero zasjeklo u samu bit tog sustava: u međunacionalne odnose, ono što je – prema partijskim proklamacijama i udžbeničkim aksiomima – idealno riješeno u Revoluciji, ali nam, eto, upravo srpska

Krunidba Petra I. Karadorđevića 1904.

sudbina pokazuje da baš i nije tako: činjenica da postoji nešto što se zove „uža Srbija“, u obraćanjima Brane Crnčevića njegovu imaginarnom „sinovcu“, Srbima je s apsolutnom točnošću pokazivala da postoji – užas, UŽA Srbija.

Užas koji jedan izabrani, „zaklani narod“ poput Srba ne može i ne će trpjeti.

Zato je srpska republička partija već 1982., dok su se iz cijele Jugoslavije organizirala hodočašća u tzv. Kuću cvijeća, naglasila teritorijalnu cjelovitost Srbije (dakle, „užasa“ i dviju pokrajina). Bilo je to nekoliko godina ranije nego što će Jugoslovenska narodna armija (ona što nas je 1944./45. oslobodila i one koje nije poklala držala pod čizmom oslobođenja još puna četiri i pol desetljeća) reformirati vojna područja, čime će u budućnosti omogućiti lakšu okupaciju Hrvatske i onemogućiti njezino odvajanje, a uspojedno s time je izmijenjen i upravno-teritorijalni ustroj Srpske pravoslavne crkve: svetosavska je crkva time zapadno od Drine dobila jednak broj eparhija kao istočno od Drine.

Poruke novoga doba su bile jasne, a Vuk Drašković je išao ukorak s vreme-

nom, u stopu prateći srpsku Partiju i srpsku crkvu. Idući njegov roman, *Nož* – drugo njegovo izdanje, beogradsko, kupio sam 1983. u Somboru kao vojnik, ponukan raspravama koje je roman i način njegova objavljivanja pokrenuo više u beogradskom nego u zagrebačkom tisku. Tiskan je, naime, u emigraciji, navodno uz potporu krugova koji i nisu previše kri-li svoje četništvo (i baš je *Nož* bio razlog mojoj kupnji *Sudije* dogodine u Zagrebu). Jasno je zašto je dobio otvorenu potporu srpske političke emigracije: ta druga Draškovićeva knjiga u poslijetitovskoj je magli problematizirala muslimansko-srpske odnose fantazmagoričnim opisom stradanja istočnohercegovačkih Srba pod nožem njihovih muslimanskih susjeda u doba Drugoga svjetskog rata.

Naravno, u tome takozvanom romanu nije bilo ni slova o srpskim ratnim pokoljima istočnohercegovačkih muslimana niti o njihovu predratnom progonu. Kao prvorazredan politički pamflet *Nož* je doživio veliki publicitet, a 1999. će biti i ekraniziran: poraženoj i poniženoj Srbiji trebao je bar celuloidni lijek koji će u novim okolnostima biti možda simpatičan i takozvanom Zapadu. A već početkom

1980-ih, puno prije današnje protuislamske groznice, Muslimani su bili *zgodan objekt* Draškovićeve kvaziliterarne instrumentalizacije: ionako se je vidovdansko-kosovska mistika desetljećima hranila protumuslimanskim osjećajem koji je u velikoj mjeri doveo do istrjebljenja – uglavnom protjerivanja i iseljivanja – brojne i imućne muslimanske zajednice u Srbiji, a zločini koje su muslimani od ljeta 1941. počinili nad Srbima – jer, tko haje za srpske zločine? – ionako su gurani u hrvatske postole, jer su počinjeni u okviru hrvatske države, pod hrvatskim barjakom i u sklopu tobožnjega hrvatskoga genocidnog plana (i „vatikansko-kominternske ujdurme protiv Srba“). Obračun s Hrvatima, svedenima uglavnom na katolike, ionako je bio svakodnevan, a da jasenovački mit ne ostane jedina batina, srpska se je kulturna elita pobrinula kroz pero Jovana Golubovića i njegove *Golubnjače* koja je – zbog optužaba na hrvatski račun – 1982. izazvala silnu galamu. Bio je to uvod u ono što će uslijediti koju godinu kasnije, da bi kulminiralo „slučajem Mlinar“, takozvanim „pokoljem srpske nejači u Vukovaru“ i otvorenom oružanom agresijom na Hrvatsku.

Aleksaandar i „besni Đorđe“ u Prvome svjetskom ratu

Bosna i Hercegovina trebala je ipak biti prva žrtva, jer je već stoljeće i pol bila minimum velikosrpskog programa. Sada su iranska revolucija, iračko-iranski rat i kosovska zbivanja 1981. pridonijeli tomu da u nemalom dijelu srpske političke elite sazrije uvjerenje kako bi raspirivanje protumuslimanske hajke moglo biti važan instrument politike koju će utjeloviti Memorandum SANU i Slobodan Milošević. K tome je bilo zgodno optužiti Iran zbog tobožnje agresije na Irak, jer je drug Tito – titoizam je uvijek bio dobar dok otvoreno služi srpskim ciljevima – prijateljevao sa Sadam Huseinom, još jednim iz niske umiljatih brkajlija kojima su beogradska vrata bila širom otvorena.

Na toj raznorodnoj podlozi koja je imala samo jedan zajednički nazivnik, onaj velikosrpski, 1983. je organiziran i proces protiv muslimanskih intelektualaca u Sarajevu (jer da zagovaraju totalitarnu islamsku državu u isto vrijeme dok se u Beogradu uhićuju takozvani liberali), a silnu će popularizaciju doživjeti tekstovi tobožnjih stručnjaka za islam poput Mirroljuba Jevtića koji je u *Dugi* i u drugim

srpskim listovima ispisivao plahte svojih studija i teorija urote na kojima je građen mit o srpstvu kao branitelju Europe od ekspanzije islama koji preko Albanije i „irudente“ na Kosovu prijeti provaliti preko Une, pa potom preko Mure, sve do Grenlanda. Malo potom će jugoslavenskoj i svjetskoj javnosti biti serviran niz incidenta poput danas posve zaboravljenoga i podcijenjenoga „paraćinskog slučaja“, u kome je albanski novak Aziz Kelmendi u paraćinskoj vojarni JNA navodno ubio četvoricu, a ranio još nekoliko vojnika, pukim slučajem sve po izbor pripadnika svih „naroda i narodnosti naše nesvrstane samoupravne socijalističke zajednice“ (jerbo su svi ti narodi i narodnosti trebali biti potaknuti na solidarnost sa Srbima, onima koje su anglosaksonski imperijalisti stoljeće ranije nazvali *the guardians of the Gate*, čuvarima Vrata).

Danas nije moguće izbjeći pomisao: bit će da je u posljednjim godinama i desetljećima bilo trenutaka u kojima su stratezi i protagonisti te hajke likovali, polažući pravo na to da su među prvima proučili i naizust naučili *al-kajdanku*, i da su da-

lekovidno shvatili i nagovijestili Osamu bin Laden, Jedanaesti rujna, talibane i Islamsku državu, i vjerujući da doista ima naivčina koji ništa ne shvaćaju i koji su u strahu od militantnih islamskih skupina kadri previdjeti da se kaos stvara iz nekih sasvim drugačijih pobuda, i da se masovne migracije programiraju radi uništenja Staroga svijeta (a ne radi pobjede islama), stati uz srpske ciljeve (i iz drugih, dakle, razloga, a ne samo radi onoga radi čega se je Dragan Čović – tobože legitimni predstavnik Hrvata u BiH – više od tri desetljeća kasnije u Banja Luci pojavio na svesrpskome slavlju, labavo pripasan uz bok Milorada Dodika zvanog Mile Štakor). Jer, svaka budala znade: srpske protumuslimanske tirade ni onda nije motivirao strah od islamskog terorizma, niti ih on motivira danas, nego iza njega čuči – Velika Srbija.

Utamničeni, potom ostracirani Franjo Tuđman bio je previše inteligentan i previše iskusan da bi olako nasjeo na tadašnje srpske pripovijesti. U svome osobnom dnevniku on je već početkom kolovoza 1982. registrirao kako se u Sarajevu jasno

nazrijeva politička pozadina srpskih optužaba da je glavni grad Bosne i Hercegovine „središte panislamizma u nas“, a u travnju iduće godine nije mu promaknula ni Draškovićeva izjava francuskome tisku, da je u Jasenovcu pobijeno 800.000 Srba, pa se on, kao „mladi srpski pisac, član Saveza komunista“, laća te teme koja je, eto, kako reče, dosad bila proskribirana i nepoćudna, zbog čega su i srpski pisci od nje bježali kao vrag od tamjana. To što se ta (pa i veća) brojka spominjala na partijskim mitinzima i u školskim udžbenicima, mladomu je članu Saveza komunista bilo svejedno. Oni lažu – pisao je svojedobno Matoš o svojim beogradskim znancima – jer je to njima od Boga dano.

Tako je to i zato je to od Boga dano i Vuku Draškoviću, koji je i spomenutome francuskom listu prešutio da je jasenovački mit mantra koja se u Jugoslaviji ponavljala iz dana u dan, od jaslaca i vrtičke dobi do subonorskih i subnoračkih gerijatrijskih mitinga i opijela na sprovodima takozvanih prvoboraca iz 1941. i 1944. godine. On nije htio, drugi se nisu usuđivali spomenuti da u nastanku te mantrane nisu sudjelovali samo Srbi nego i hrvatski kvislinzi raznih dlaka. Na to se je oprezno i vrlo umjereno odvažio Bruno Bušić u *Hrvatskome književnom listu*, kasnije i Franjo Tuđman; i baš zato su se i Bušić i HKL i Tuđman našli na zubu hrvatskim kvislinzima koji su svoju ropsku odanost jugoslavenskom okupatoru dokazivali upravo Jasenovcem. (Uostalom, samo slijepac ne vidi da ni u današnjoj Hrvatskoj nema opasnije teme od Jasenovca!)

Lukavom i dalekovidnom Tuđmanu nije promaknula politička dimenzija Draškovićeve *Noža*, pa je – oslanjajući se na svoj partizanski pedigree – u povodu te njegove izjave za *Liberation* nastojao potaknuti reakciju hrvatske javnosti, poluslužbene, ne samo kulturne i intelektualne. Obraćao se je svojim znancima, a pisao je i Špiljku (tada predsjedniku Predsjedništva SFRJ) i Milutinu Baltiću i Josipu Vrhovcu i Juri Biliću. Bilježi on te pokušaje i u svom dnevniku i u svojim pismima, ali će oni, naravno, ostati uzaludnima, jer na slugama je služiti, na robovima – robovati. Tek koju godinu kasnije, kad partijskom vrhu dogori do noktiju, ulogu demistifikatora jasenovačkog mita – u jugoslavenske svrhe i unutar jugoslavenskih okvira – preuzet će Ljubo Boban, povjesničar koji je

sudbinski opet bio povezan s Tuđmanom: dvadesetak godina ranije upravo je on, po jasnoj partijskoj smjernici, bio predvodnik obračuna s Tuđmanom kao – plagijatorom. Ta je optužba značila ujedno i osudu, i samo se je prividno bavila Tuđmanovim arhivskim radom i njegovom metodologijom; hajka je imala političku potku i u to je doba služila političkoj eliminaciji Tuđmana i kruga oko njega.

Tuđmanova su upozorenja ignorirana, jer je kritika i sada morala dolaziti iz partijskih okvira i ostati okovana partijskim okovima. Zato su i šuvarovci u *Bijeloj knjizi* pokazali da shvaćaju koja je uloga Draškovićeve romana, kako se stvara i čemu vodi „društvena klima“ nastala oko

Noža. No, time su i autoru i srpstvu učinili neizmjernu uslugu: njihovoj težnji da se Europi svide kao zatočnici slobode ništa nije pogodovalo kao neprikriveni poziv na linč iz *kagebeovskih* redova. *Bijela knjiga*, prožeta duhom zagvoškog čobančeta koje je doista mislilo kako se s književnicima treba obračunati bar „Ilijinom četom“ (što je bila kvaziduhovita aluzija na općenarodnu obranu kojom je u Imotskome, kod tolikih Hrvata, formalno upravljao jedan lokalni Srbin), pobilježila je nepoćudne autore mahom na srpskoj strani, s nekoliko slovenskih i hrvatskih iznimaka. Beograd je bio zahvalan: takozvana, u biti tek fantomska slobodarska Srbija mogla je likovati, pa je kao protuhrvatski udarac iz

milosrđa 1986. – u vrijeme Memoranduma te spomenute reforme JNA i preustroja svetosavske crkve – u Beogradu objavljen i pretisak zloglasnoga Novakova *Magnum crimena*, popraćen hrpama sličnih jugoslavensko-masonskih pamfleta protiv Hrvata i Katoličke crkve.

Primicalo se je vrijeme raspleta, a srpstvo je (pod jugoslavenskim, titoističkim barjakom) istodobno zaratilo na raznim frontama, uvijek računajući na petu kolonu i druge svoje svjesne i nesvjesne sluge. U to doba, 1984., Jovan Mirić, redoviti profesor na zagrebačkome Fakultetu političkih nauka (tako se je tada, naime, nazivalo to legendarno višedesetljetno uporište najrazličitijih protuhrvatskih snaga) objavio je raspravu *Sistem i kriza*. U toj knjizi – koja je kao simptom izazvala veću društvenu groznicu od, recimo, kasnijih *parada ponosa* – taj je lički Srbin, posežući za kvazidemokratskim floskulama, tumačio kako izvor svega zla, i političkoga i psihološkoga i gospodarskoga (dakle, i uzrok potrebe za „stabilizacijom“, iskonski razlog nestašice kave i banana, vožnje par-nepar te drugih blagodati našega prosperitetnoga socijalističkog samoupravnog društva) nije u samoj neprirodnosti jugoslavenske države i nakaznosti komunističkog režima, nego tek u ustavnom uređenju odnosno u konfederalnim elementima jugoslavenskog ustava, kupusare pod čijim bi teretom lipsalo omanje magare, uz uvjet da je slabije uhranjeno.

Refren je uvijek bio isti: i nakon Titove smrti htjelo se je postići povratak pod Beograd. Htjelo se je to ne samo simbolički, ali se je htjelo i simbolički, pa je logično da se u sklopu reunitariziranja Jugoslavije na meti ponovno našao i hrvatski naziv hrvatskog jezika, čak i jezik kao takav. I sad se je našlo beznačajnika s tobože hrvatske strane koji će se založiti za brisanje odnosno izmjenju (uostalom vrlo kompromisne) odredbe o službenom jeziku u Hrvatskoj, zapisane u članku 138. republičkog ustava. Nasrtaj na hrvatski jezik uvijek je nasrtaj na Hrvate i na najrudimentarniji oblik hrvatske državnosti. To je bio jedan od razloga što se je, pod firmom borbe za slobodu riječi i u ime demitologizacije partijskoga duha, u metu prometnuo jedan od potpisnika Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika (1967.), već mrtvi Miroslav Krleža koji je kao član Centralnoga komiteta Partije potpisao taj

dokument što će u idućim desetljećima biti stavljan uz bok Ustaškim načelima.

I u literarno-političkom *establishmentu* Krležin su mit odavno počele nagrizati studije Stanka Lasića, ali to nije bilo dovoljno, a zacijelo nije bilo ni u dosluhu s Beogradom (jer je odškrinulo vrata prema dotad posve proskribiranim imenima i časopisima iz međuraća), makar ni Lasićevo raskrinkavanje Krleže nigdje nije tako popularizirano kao u tamošnjim intelektualnim i medijskim krugovima. Ipak je trebao *malleus maleficarum*, malj za vještice, a njega je u Hrvatskoj uvijek bilo lako naći: „Hrvatska već vidje dosta raznih čuda, Al' ne nađe štrika za toliko Juda.“ Nije Krleža još pravo ni otpočnuo pored svoje višedesetljetne družice Leposave (poznate po glumi na zagrebačkim daskama, a navodno i po egzotičnim nastupima u nekim drugim, javnosti slabije poznatim ulogama u jednoj od najkraćih zagrebačkih ulica!), a od njega će se početi javno rastavljati Igor Mandić, odavno znamenit ne samo po želji za provokacijom po svaku cijenu, nego i po tome što je za sitnež često bio spreman biti poklopac svakomu protuhrvatskom loncu.

Tom rastavom od stola i postelje Krleža je imao prestati biti veličinom i kao pisac i kao moralno-politička mjera svih stvari u boljševičkoj guberniji bez ikakva suvereniteta i zatomljena identiteta. Jer, impotentnoj, kukavičkoj i hermafroditskoj sviti koja je u njoj plutala površinom, on je još bio lijek za svaku bolest i gromobran pred svakim nevremenom. Pisac bunta i otpora koji je pod svodom okićenom imitacijama bečkih štukatura volio uživati u pozlaćenim tabakerama i kineskom porculanu, najbolje se osjećajući na Brijunima (pardon, Brionima!), laskajući bravarskim šegrtima s kubanskim cigarama, i sam okićen ordenima od bižuterije i impresioniran stolovima prepunim đakonija nedostupnih radničkoj klasi i njezinu historijskom savezniku, seljaštvu, glumio je formulu po kojoj se moglo ostati lojalan Jugoslaviji, Partiji, Revoluciji ali i *Moskoviji*, a ne raskinuti sve veze s Hrvatskom i sa Zapadom.

Mandić je bio jedan od rijetkih koji je s njim popio kavu, a da o tome nije napisao knjigu razgovora (što mu, eto, služi na čast), ali ga se je umjesto toga dočepao na osobnoj i literarnoj razini, dakako – u pre-

stoničkom tisku: u *Zum Reporteru*, *Dugi, Borbi* i *Književnoj reči*, rastačući baš tamo i baš za tamošnje potrebe mit o Krležinoj uspravnosti, usput se potihom rugajući partijskoj instrumentalizaciji umjetnosti i umjetnika. Nije Mandić bio glup, pa bi bilo naivno kazati da nije primjećivao kako se i njega samog instrumentalizira za potrebe beogradskoga Potemkinova slobodarstva. No, bilo mu je do publiciteta, popularnosti i – škuda. Zato je na igrokaz pristao svjesno i voljko, pa pritom, dakako, Krležin odnos prema Hrvatskoj i hrvatstvu praktično nije spominjao. Ni oko Krleže se nije smjelo dopustiti nekakvu mobilizaciju hrvatske kulturne javnosti, pa je Mandić knjigu svojih tekstova o Krleži 1988. objavio – a gdje drugdje? – u Beogradu.

Drugo njezino izdanje osvanut će u Zagrebu 2000., kad autor dođe na svoje te kao glavni urednik trećegjanuarskog *Vjesnika* vrati tom dnevniku crveno zaglavljeno. I tad je Mandićeva zbirka članaka o Krleži nastalih nakon njegove smrti obilovala srpštinom, što joj je u računarvoskomesićevo doba bila samo komparativna prednost: ta, bilo je to vrijeme kad su hrvatski novinski distributeri na mig vlasti počeli hrpimice naručivati srpski tisak, krivo misleći da hrvatsku javnost doista zanima što se zbiva u *opštini Palilula* i hoće li FK Čukarički na gostovanju u Vranju ili u Surdulici izići na teren sa standardnim vratarom, ili će zbog njegove ozljede među stative stati pričuva, *rezervni golman*. Pokušaj se brzo ugasio: za Hrvate i Hrvatsku su Srbija i srpski društveni život postali ono što je Lasić ne tako davno rekao za srpsku književnost: inozemstvo, *stranost*, nešto što nam je jednako daleko ili blizu kao, recimo, bugarska književnost. Mnogima i puno dalje.

A još u prvoj fazi toga Mandićeva i nemandićeva demontiranja Krleže, u *esembe-uniformi* sam čitao kako Marijan Matković u *Danasu* nariče zbog oskvrnuća Krležine ostavštine (jer da bi on, Matković, u svome nemoćnom bijesu popio čašicu imotske travarice – ne neke druge, nego baš imotske – pa onda zapjevao „U boj, u boj...!“), kao da se – kako danas uglavnom znamo – u toj ostavštini krilo išta spektakularnije od Krležinih leksikografskih marginalija (koje mu služe više na sramotu nego na čast), ili od *Zapisa sa Tržiča* u kojima je umorni pisac (malo

prije nego što ga je – kao zaslužnog člana Centralnoga komiteta i poznatog mirosljubca – na lafetu Jugoslavenske narodne armije uz pratnju oboružanih soldata pod kacigama s crvenom petokrakom i isukanim bajunetama, baš onako mirosljubski, odvezlo nadomak mirogojskih arkada i ispratilo, kažu, počasnim plotunima), uz pomoć što izmišljotina što domišljotina, malko tješio vlastitu savjest, a malko prao rublje koje je Partija nekad davno proglasila prljavim, pa je autor *Balada*, cvileći poput paščeta udarena nogom, molio milost, istodobno prijeteći gospodarima figom u najtamnijem i najdubljem džepu svoga kaputa, sličnijega kakvoj izobličenoj vreći nego haljetku pristojna čovjeka.

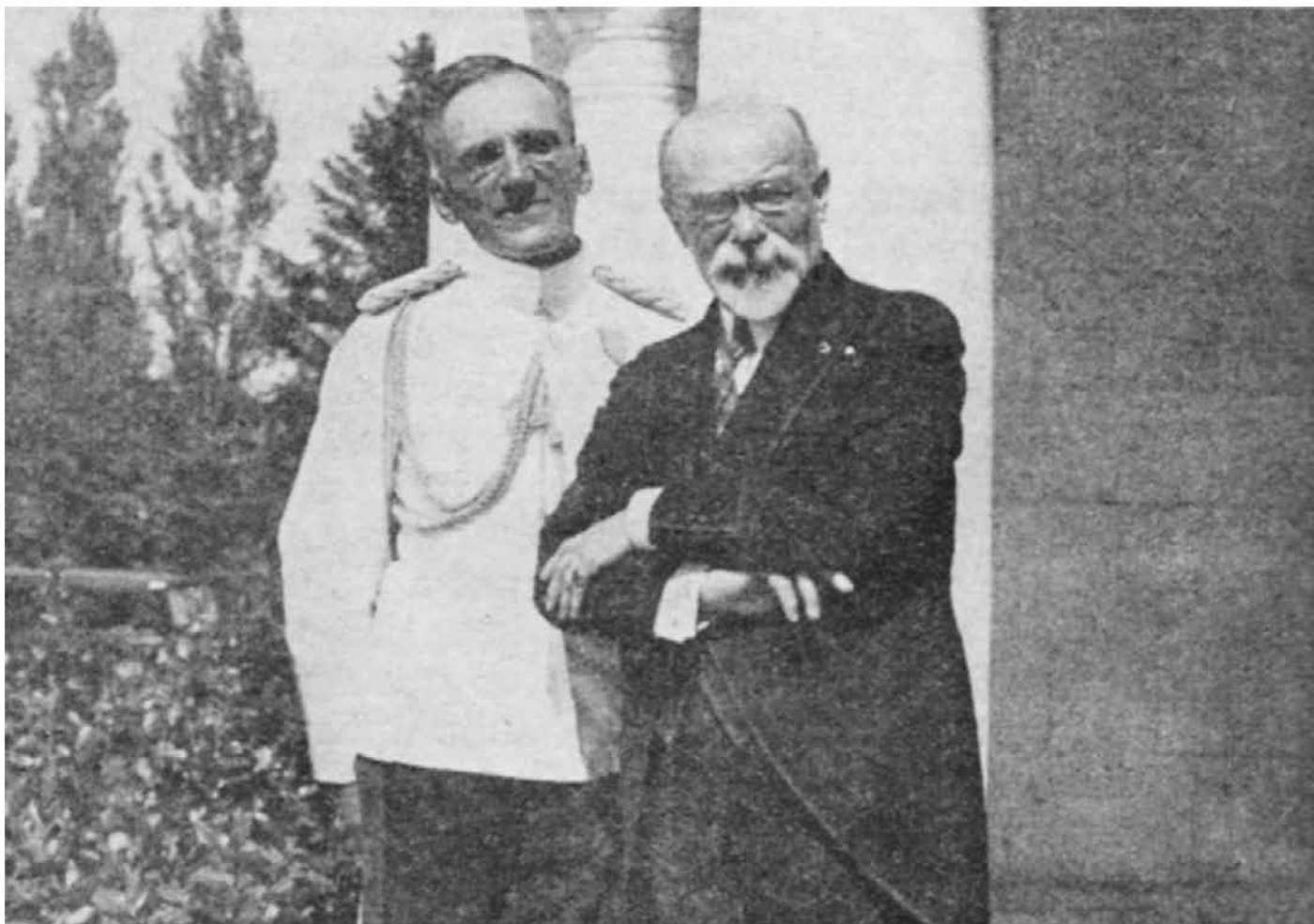
Dok su se usred hrvatske šutnje tih godina prebirale mrvice i pretresale trice i kučine, Vuk Drašković je zagazio u srpsko-jugoslavensku visoku nacionalnu i kulturnu politiku. Poput one kasnije štafete s *moštima kneza Lazara* i socrealističkim tv-serijama o Vuku Karadžiću, on je sa svojim romanima agitirao diljem svijeta, obilazeći srpske iseljeničke zajednice

i mobilizirajući srpstvo u iseljeništvu i u Jugoslaviji.

Kad ga je bojažljivo, s titovsko-stojčevićevskih pozicija kritizirao zagrebački partijski tisak, uzvratilo je otvorenim pismom, datiranim početkom rujna 1986., duboko impregniranim svim elementima velikosrpske propagande i drskošću koja je nagovješćivala ono što će uslijediti za nekoliko godina. „Kominternovsko-vatikanska nalepnica da sam ‘velikosrbin’, koju mi je ‘Vjesnik’ toliko puta prišio za nekoliko posljednjih godina i koju mi, s jezuitskom rafiniranošću, izokola, kači i ovom prilikom, može samo da mi laska, da me obraduje. Nisam i neću da budem Srbin samo onoliko i samo onakav kako se to u Vatikanu, Zagrebu ili Sarajevu priželjkuje i propisuje.“ Dodajući da je „Srbin (...) samo onaj koji je veliki Srbin: kamo sreće da mali, oni Vatikanu dragi Srbi, i ne postoje“, svoje pismo Drašković zaključuje tradicionalnom uzrečicom: „Srbija je bila, jeste i biće svugdje tamo gde su srpske jame, srpska gubilišta, srpski grobovi...“

U svome je dnevniku Tuđman koncem veljače 1987. registrirao taj „velikosrpski manifest“ i Draškovićev zahtjev „za prestanak genocida nad Srbima u Hrvatskoj“ (što hoće reći da je genocid trajao i u doba Stanka Stojčevića!). Koji mjesec kasnije u *Hrvatskoj reviji* Draškoviću je odgovorio Boris Maruna – tada hrvatski politički emigrant kojega je većina njegovih današnjih hvalitelja u domovini, baš kao i većina današnjih hvalitelja nedavno umrlog urednika londonske *Nove Hrvatske*, Jakše Kušana – ukoliko je za njih uopće znala – po obrascu namijenjenu tim emigrantskim „slugama stranih obavještajnih službi“ tada smatrala i nazivala ustaškim koljačima, trovačima vodovoda, palikućama i najobičnijim razbojnicima (pa zacijelo ne bi negodovala kad bi se i Marunu, skupa s Kušanom, smaknulo po kratkom postupku).

Naravno, nisam u to vrijeme o tome Maruninu odgovoru znao ništa – jer od bruceških dana zbog nedostatka putovnice nisam mogao putovati u inozemstvo, a kroz jugoslavenske rešetke emigrantski

Aleksandar i Louis Barthou

tisak nije lako dolazio u Hrvatsku (dok se je za nj, kad bi ipak nekako bio prokriomčaren, vrlo lako išlo u verige) – pa mi je kasnije bilo tim zanimljivije čitati opservacije tog pjesnika koji se u zadnjemu razdoblju svoga života – oh, kakvu magnetsku privlačnost imaju *Goranov vijenac* i slične lovorike, i kako pred njima klekaju koljena i slamaju se kralješnice! – potaknut bahatošću i sličnim *naturalia negotii*, prirodnim pripadcima hadezeovske vladavine, stavio u službu Ivice Račana & Co., postao članom Glavnog odbora Socijaldemokratske partije i bio otpravljen na udobni i politički jako zahtjevni i odgovorni položaj veleposlanika u Čileu, kako bi Njegova Ekscelencija (to jest, Njegova Preuzvišenost) upravo tamošnjemu „našem iseljeništvu“ mogla objašnjavati zašto je kćeri nadjenula ime – Drina (a ne, recimo, Sutla ili zavičajna Zrmanja). Drugi nam, naime, diplomatski uspjesi i postignuća Njegove Preuzvišenosti zasad nisu poznati, a usprkos trudu slabo smo zamijetili i plodove poetskog nadahnuća iz te činovničke njegove faze. Muze kao da su ga u to doba zaobilazile u široku luku.

Za moj je ukus Maruna slab i neduhovit polemičar, baš kao što je nekad bio dobar i mjestimice duhovit pjesnik (makar se u izvornost njegova stiha povremeno znala izražavati sumnja, o čemu ovdje nema svrhe po laznu raspredati). No, jamačno je izrastao u ponajboljega hrvatskog emigrantskog pjesnika, a ne će ga zaobići valjda nijedna ozbiljna antologija hrvatske poezije, napose one XX. stoljeća. Prema mome je mišljenju, dakle, Marunino „Otvoreno pismo Vuku Draškoviću“ bilo razvučeno i mlako, makar je on ispravno predvidio da Kosovo i ne će zauvijek ostati srpsko – to nije bilo teško vidjeti ni iz Marunine perspektive – a odvažio se povući i usporedbu između Jovana Dučića i Mile Budaka, ne na štetu potonjega.

Ni o Anti Paveliću se u tome svom obraćanju Draškoviću nije izrazio negativno – eh, da su za to Marunino smještanje Pavelića u povijesni kontekst znali Branimir Pofuk i slične intelektualne profuknjače koje dežuraju na *štandu* takozvanog antifašizma kojim se u današnjoj *stabilnoj Hrvatskoj* trguje po sezonskim, sniženim cijenama! – a primijetio je i to da Draškovićeve „paše i subaše“ koje navodno jezde Bosnom i Hercegovinom, ne smetaju ni tamošnjim Hrvatima niti Hrvatima uopće,

ali zato beskrajno iritiraju Srbe. I onda, da ne ostane kakva dvojba, dodao je Maruna: „...Dužnost mi je da Vas podsjetim, da je Vaš otac zvao naše čaće tamburašima, te da se g. 1941. pokazalo, da hrvatski tamburaši, bez obzira na kojoj strani bili, mogu sasvim pristojno stajati na vlastitim nogama, kad im leđa dotaknu zid.“ Lekcija je to, naime, koju je s vremena na vrijeme korisno iznova proučiti i utvrditi, i na jednoj i na drugoj strani.

U isto to vrijeme, dok je zagrebačka sveučilišna mladež hrpimice hodočastila na Stepinčev grob u zagrebačkoj prvostolnici (pa na misama Desetog veljače ni igla nije mogla pasti na njezin pod), a jugoslavenski komunizam strelomice uzmicao i u „crvenom Splitu“ (kako nam pokaza nedavna studija Nikice Barića o kretanjima u tom gradu i njegovoj okolini nakon Brozove smrti), pa i u ostalim hrvatskim zemljama, hrvatski će se Jugoslaveni podijeliti u dvije glavne struje: jedni će ustrajno nastupati kao „ustavobranitelji“ i zatočnici „titovske Jugoslavije“; drugi će svesrdno pomagati demontiranje „antifašističkih“ mitova na kojima su jašile beogradske sluge iz službenog Zagreba.

Među potonjima će, kao rani nagovještaj pokušaja rehabilitacije zloglasnoga Miloša Žanka, odnekud izmiljeti i Vicko Krstulović, mračnjak koji je 1945. potpisao zapovijed o preoravanju grobalja ratnih neprijatelja, a sad je trebao svjedočiti o kontinuitetu dalmatinskog separatizma. Kao što je stodlaki hrvatmrzac Josip Smodlaka – starojugoslavenski unitarist koji je svoje prirodno utočište našao pod Titovim *šinjelom* – još 1930-ih bio protivan tomu da Dalmacija u mogućem preuređenju Kraljevine Jugoslavije bude ujedinjena s nekadašnjom banskom Hrvatskom, tako je u doba Hrvatskog proljeća javno prokazana formula „autonomaštvo jučer – unitarizam danas“ (kako je bio naslovljen tematski dvobroj splitskoga *Vidika*), i tako je Krstulović sada imao za beogradski račun „petati roge“ Zagrebu (znajući da će uvijek imati kakve-takve nasljednike, pa ih ima do danas).

Sve otvorenije se je, dakle, prijetilo šestojanuarskim termidorom, pa je simbioza tobožnjih nositelja *demokratizacije* u Srbiji, hrvatskih batinaša anđelinovićevskog i orjunaškog nadahnuća te takozvanih osobenjaka poput Igora Mandića i Miljen-

ka Smoje bila posve logična. I, to je, ova-ko nabacano kao *croquis* koji se nužno ne drži kronološkog reda nego kuša dočarati mirise i boje tadašnjega *Götterdämmerung*a, bila kulisa pred kojom se je Vuk Drašković, nekadašnji Špiljkov potrčko i militantni borac za jugoslavenski komunizam, posve prirodno iščahurio u velikosrpskog nacionalista, baš kao i Vojislav Šešelj, nekadašnji nekritični hvalitelj Josipa Broza koji se prometnuo u četničkog vojvodu.

Draškovićev je politički put u vrijeme raspada Jugoslavije poznat i dosadan. S opskurnim Mirkom Jovićem 1989. je utemeljio Srpsku narodnu obnovu koja se ubrzo raspala, pa je osnovao Srpski pokret obnove – stranku čija će snaga oscilirati između izvanparlamentarne i parlamentarne oporbe, ali će 2004. (sve do sredine 2006.) novoj državi, Srbiji i Crnoj Gori, dati ministra vanjskih poslova, upravo svoga bradatog utemeljitelja. Budući da ljudi lakše pamte anegdote nego bit stvari, iz vremena neposrednog raspada Jugoslavije i agresije na Hrvatsku i BiH on će ostati možda slabije upamćen po organiziranju dragovoljaca za napad na Hrvatsku, a više po onoj znamenitoj izjavi nadomak Novog Pazara daleke 1990.: „Svaki onaj ko u ruku ovom raškom zemljom stegne turski barjak, ustaški barjak, albanski barjak ili bilo čiji drugi barjak sem srpskog, ostat će i bez ruke i bez barjaka!“.

No kad je raspad Jugoslavije i na međunarodnopravnoj i političkoj razini jednom zapečaćen, Drašković se je instinktom štakora počeo distancirati od službenog Beograda i jašiti na svom antikomunizmu – on, nekadašnji borbeni član Partije i bespogovorni titoist – ne bi li se nekako dodvorio novim vjetrovima na Zapadu.

Kao što su i njemu i većini drugih srpskih intelektualaca jugoslavenstvo, pa i komunizam, bili formula za ostvarenje srpskih nacionalnih ciljeva (dok je njihovim hrvatskim kolegama komunizam predstavljao tek oblik stvaranja odnosno očuvanja Jugoslavije), tako Drašković i u najnovije doba traga za jednadžbom koja će srpstvu sačuvati obraz, potom dakako i državu. Računajući na to da na tzv. demokratskom Zapadu trajno tinjaju isti geopolitički interesi – jer ako je išta trajno, onda je to trajno – on već godinama tobože ratuje protiv nacionalističke uskokrudnosti i nostalgično se prisjeća Jugoslavije.

U tom je duhu nastao i njegov posljednji nazovi-roman koji je pod naslovom *Aleksandar od Jugoslavije* 2018. objavljen u nakladi beogradske *Lagune*. I on svjedoči da su glavni atributi Draškovićeve literarnog dara njegova duga kosa i brada (koja nije brada znanja, a bogme ni zvanja, nego ona treća). Istini za volju, s vremena na vrijeme se i odijeva kao umjetnik.

Hoteći, dakle, pokazati da se je Dido Kvaternik u jesen 1934. ljuto prevario kad se pohvalio da je „otpjevao rekvijem crnom Ciganinu“, Drašković nam 2018. u svome nazovi-romanu povampiruje Aleksandra Posljednjeg, ruskog učenika i srpskoga, kasnije jugoslavenskog regenta (i kralja) koji je na taj položaj zasjeo nakon predratnog odreknuća brata mu „besnoga Đorđa“, momčeta koji je, izgleda, po svemu bio dostojan izdanak svoje loze: ničemu nije bio vičan kao nožu, biču i batini. Suparnička se dinastija (zapravo „dinastija“), kako znamo, nije ustezala posegnuti za istim pomagalima, ali je ipak preferirala svinjarske rogove i svinjske polovice, bježeći od slova i knjige kao vrag od tamjana.

Na koricama nove Draškovićeve knjige istaknuto je: „Nije Jugoslavija greška. Greška smo mi svi, ovakvi kakvi smo sada...“, a sav sadržaj romana sažet je u autorskom mottu koji je svojom jeftinom patetikom tipičan za Draškovićeve stil i njegovu svagdje uočljivu političku tendenciju: „Pobednik u dva balkanska i u Velikom ratu. Tvorac Jugoslavije i saveza među balkanskim državama. Prva žrtva fašizma u Evropi. Od Velikog Aleksandra veće je samo ogrešenje o Aleksandra.“ Sve ostalo što se niže kroz petnaest poglavlja jamačno je morao naučiti i naizust znati – pa u sklopu obvezatne *svetosavske besede* pred suučenicima i deklamirati – kakav starojugoslavenski pučkoškolac u školskoj godini 1934./35.: kritičnošću posve jednakom Draškovićevoj na Aleksandra su gledali tadašnji školski programi, i na posve jednak način opisan je životopis „Viteškoga Kralja Ujedinitelja“ od studenoga 1918. do listopada 1934.

Jedino što pučkoškolci tada nisu mogli znati silomice je strpano u epilog („Post mortem“), smješten u listopad 1944., u kojem Josip Broz i Aleksandar raspravljaju o Jugoslaviji i jugoslavenstvu, a na margini tog dijaloga objavljen je popis

Beograđana strijeljanih nakon *oslobođenja*. Pobili su ih oni kojima je mladi Vuk Drašković kadio i služio ih.

Draškovićeve je Aleksandar idealiziran do neukusa; inače sirovi i brutalni diktator pretvoren je u mudra, strpljiva i snošljiva vladara koji se, živeći asketski, iz dana u dan zlopati radi dobrobiti svih državljana. Ništa on nema s nasiljima ni zločinima; ništa nema ni s jugoslavenskim rasizmom niti s političkim ubojstvima, ništa s batinanjima i protjerivanjima; ne snosi on nikakvu odgovornost za sustav koji je Krleža još prije proglašenja šestosiječanjske diktature opisao sljedećim riječima:

„Stvaranje Države daje u stvarnosti ovakvu sliku: 24 političke smrtne osude, 600 političkih ubijstava, 30.000 političkih uapšenja, 3.000 političkih emigranata i bezbrojnu masu političkih izгона.

Kada se batinaju politički kažnjenici u masama, kad se siluju uapšene žene, a nepopustljive kad se proglašuju službeno ‘prostitutkama’, kada se djeca zatvaraju s provalnicima, i kada se iskazi pišu krvavim zubalom, onda se to zove – Objavljenje naše rasne Svečovečanstvenosti: *Gesta Dei per Jugoslavenos!*

Pred našim očima ubijaju se politički uapšenici i nestaju netragom iz zatvora; tuberkulozni ljudi zatvaraju se u betonske samice pune vode, vlasti se groze Dunavom, ljudi se dave, biju batinama, vrećama punima pijeska, žilama, kundacima i bokserima, ljudi se vežu naglavce i zatvaraju u dimnjak, po četiri čovjeka žive na prostoru od jednog kvadratnog metra, i sve to traje već punih deset godina, a da se do današnjeg dana nije još našao nitko da napiše sistematski prikaz ovog našeg rasnog, vidovdanskog, clairvoyantskog paklenog misterija.“

A Drašković i ne zna da je baš u vrijeme kad je Krleža pisao ove riječi, Aleksandar nakon skupštinskog atentata i Radićeve smrti obilazio svoje zapadnoeuropske, tobože demokratske pokrovitelje i, pripremajući proglašenje diktature, samodopadno i samouvjereno izjavljivao kako usprkos svemu nema bojazni od Hrvata: „Hrvati su pacifiste i stoga nisu opasni. (...) Nema pogibelji da Hrvati proglase nezavisnost.“ Marsejski rekvijem šest godina kasnije i događaji koji su slijedili – pa i oni na koje je aludirao Borisa Maruna u onoj gorkoj pouci – pokazali su koliko se

je prevario: Hrvati su neovisnost proglasili ne jednom, nego dvaput u istom stoljeću, i oba puta je krvavo branili, prvi put privremeno i neuspješno, drugi put trajno i uspješno.

A dok pripovijeda ljupke bajke o toj „prvoj žrtvi fašizma“ (jer hrvatske ili slovenske žrtve talijanskog fašizma u srpskim se samodopadnim povijesnim križaljicama ionako ne računaju!), docirajući nam o povijesti i moralu, Drašković pokazuje da nema pojma ni o elementarnim činjenicama, i da je povijesti priučen jednako kao što je bio priučen činovnikovanju i kao što je priučen literaturi. Na tome mu je području od slabe koristi i brada, kamoli duga kosa: za njegovu ignoriranje osnovnih podataka u „romanu“ koji hoće kombinirati fikciju i stvarnost eufemistički se može kazati da je uvredljivo, a zapravo bi zasluživalo teže ocjene.

Tako on, primjerice, misli da se je stranka kojoj je na čelu bio Stjepan Radić već 1921. nazivala Hrvatskom seljačkom strankom (iako se je sve do 1925. ona i službeno zvala još i republikanskom), njemu su jugoslavenski poslanici „ambasadori“ (što su dva različita diplomatska zvanja i dva različita ranga, kako je Drašković, da nije i kao činovnik bio priučen, mogao naučiti bar kao perspektivan partijski kadar odnosno posilni u kabinetu Mike Špiljka!), a hrvatski političar Ivica Frank za nj je „Ivan Franko“ (što hoće reći da o čovjeku i njegovim političkim pogledima ne zna više od onoga što je možda pisalo u *Politikinu zabavniku* ili, još ranije, u kakvome Tanjugovu biltenu namijenjenu *internom informisanju*). Talijanskoga novinara, povjesničara i diplomata Attilija Tamara on krsti „Atilom Tamarom“, a odnekud je smogao i tobožnjega zagrebačkog nadbiskupa Jožića – nadbiskupa Posilovića 1914. je pak naslijedio Antun Bauer, koji je tri godine ranije postao nadbiskup-koadjutor, a iza njega je na zagrebačku nadbiskupsku stolicu došao dr. Alojzije Stepinac – pa taj famozni Jožić raspravlja o sudbinskoj važnosti boje početnog polja hrvatskoga grba (kao da je ta tema Hrvatima bila doista toliko bitna prije pojave znamenite feralovske historioografske škole, antifašističkih talambasa nekakve Lore Vidović, po sramoti pučke pravobraniteljice u samostalnoj Republici Hrvatskoj, i slične klateži razasute po medijima i državnim sinekurama koja o

hrvatskoj povijesti pojma nema i ne želi ga ni imati, jer uživa u svojoj mržnji i svomu neznanju istom onom strašću kojom svinjče uživa u mješavini blata i vlastita izmeta).

U svojoj nedoučenosti Drašković piše da je Radić učlanio HRSS u „Treću internacionalu“ (pokazujući da ni u sklopu *moralno-političkog vaspitanja* u JNA nije naučio da je Treća internacionala jedno, a Seljačka internacionala nešto sasvim drugo), da je Ante Starčević „uz podršku Beča i Pešte“ raspirivao hrvatsku mržnju prema Srbima, a da je Hrvatsko-srpska koalicija, nastala 1905., srušila „mađaronsku upravu bana Kuena Hedervarija“ koji je,

voj i Pribičevićevoj Seljačko-demokratskoj koaliciji (koju Drašković formalno krivo, ali supstancijalno ispravno naziva Hrvatsko-srpskom koalicijom). Zastupnik SDK ranjen u skupštinskom atentatu 20. lipnja 1928., Ivan Grđa, u Draškovićevu se „romanu“ spominje dvaput, oba puta nepogrješivo kao – „Ivan Grđa“. I tako dalje, i dalje tako, sve neznanje do neznanja, sve budalaština do budalaštine.

Tim zanimljivije je da je njegov dolazak na predstavljanje „romana“ u Zagrebu popraćen kao veliki događaj, i da su srpske *Novosti* – ljupki križanac pokojnog *Ferala* i *Srbobrana* koji nas o našem trošku i na štetu srpske nacionalne manji-

Zagreba, uz moderiranje novinara Saše Kosanovića“.

Superiornim tonom nezallice autor nas je tom zgodom poučio kako je Aleksandar ubijen „zbog Jugoslavije i zbog Dalmacije“ (računajući da ni u Hrvatskoj nitko ništa ne čita niti što znade ni o Rapallu niti o Solunu niti o Albaniji, i kao da baš nitko ne zna kad je i zašto je Riječka Država postala sastavnim dijelom Kraljevine Italije!), a „glavni urednik *Nedeljnika* Veljko Lalić kazao je da je Drašković napisao knjigu zasnovanu na povijesnim činjenicama koja se podjednako sviđa i Srbima i Hrvatima i Crnogorcima, kao i ultrana-

Sa zagrebačkoga bratskog druženja s Vukom Draškovićem (Novosti)

inače, hrvatskim banom prestao biti 1903. godine, znatno prije nego što je ta zlokobna koalicija nastala. Drašković izmišlja, jer – njima je to od Boga. Bulazni on tako da je u proljeće 1928. u beogradskoj Narodnoj skupštini „advokat Ante Pavelić“ bio „zastupnik Radićeve i Pribičevićeve koalicije“, iako je Pavelić – skupa s Antom Trumbićem – bio prvak Hrvatske stranke prava i zastupnik Hrvatskog bloka koji je nastao baš u ljutoj oporbi Radiće-

ne u Hrvatskoj iz tjedna u tjedan vrijeđa usred Zagreba – u broju od 22. prosinca 2018. našle potrebu panegiricima popratiti Draškovićevu pisaniju. Hvalospjevima je, naime, zabilježeno da je (u bratskom okruženju, ali bez koljiva i *sifona*) predstavljena njegova knjiga koja je „u samo tri mjeseca doživjela tri izdanja“, pri čemu da je „zagrebačka promocija održana pod jakim mjerama osiguranja, u organizaciji Vijeća srpske nacionalne manjine Grada

cionalistima i liberalima“, dodajući: „Danas nema Jugoslavije, ali smo svi pomalo Jugoslaveni!“ Nisu spomenuti oni kojima je sve to najobičnije jugoslavensko smeće kojemu je, hvala Bogu, očitana lekcija koju nikad ne će zaboraviti, ali je – ako želi – može ponovno dobiti. Reklo bi se da su takvi ipak u većini, usprkos aktualnoj vladavini moderne hrvatsko-srpske koalicije i njezinoj *inkluzivnosti*...